

امکان‌سنجی حضور رشته‌های سنتی در دانشگاه‌های نسل چهارم ایران با رویکرد آینده‌پژوهی

زهرا حاجی‌قاسمی *

دانشجوی کارشناسی ارشد صنایع دستی، دانشکده هنر، دانشگاه سوره تهران، تهران، ایران

مهران هوشیار

دانشیار دانشکده هنر، دانشگاه سوره تهران، تهران، ایران

شهین ابراهیم‌زاده پزشکی

دکتری درجه یک هنری، انجمن آرایه‌های تزئینی مد و لباس کشور، تهران، ایران

چکیده

رشته‌دوخت‌های سنتی به‌عنوان زیرمجموعه‌ای از هنرهای صناعی، از گسترده‌ترین بخش‌های هنرهای کاربردی و سنت‌های فرهنگی در تمامی تمدن‌های طول تاریخ است. این در حالی است که استفاده بی‌رویه از ماشین طی سده‌های اخیر در بخش منسوجات و تزئینات وابسته به پوشاک موجب به‌حاشیه‌رفتن این هنر شد. با توجه به اینکه امروزه هنرهای صناعی با بازگرددن ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی به‌عنوان بخشی از صنایع خلاق فرهنگی، مکملی برای رشد صنعت گردشگری هستند، احیای دوخت‌های سنتی و تولید محصولات در این حوزه، موجب توسعه اقتصادی و ایجاد فرصت‌های شغلی خواهد شد. لذا پژوهش پیش‌رو با هدف بررسی تأثیر رشته دانشگاهی دوخت‌های سنتی بر کارآفرینی، اشتغال‌زایی و گردشگری و با نگاهی بر تداوم این هنر در آینده؛ به شناخت شرایط و امکانات لازم در فضای آموزش رسمی پرداخته و به این پرسش‌ها پاسخ می‌دهد: ۱. تأثیر حضور رشته دوخت‌های سنتی در دانشگاه‌ها بر اشتغال، کارآفرینی و گردشگری چیست؟ ۲. چه شرایط و امکاناتی برای حضور این رشته در نظام‌های دانشگاهی نسل چهارم لازم است؟ این پژوهش به لحاظ روش، کیفی؛ به لحاظ نوع تحقیق، کاربردی؛ و از نظر ماهیت توصیفی-تحلیلی است. گردآوری اطلاعات به روش مطالعات اسنادی، منابع کتابخانه‌ای، روش میدانی و بر اساس رویکرد آینده‌پژوهی است. یافته‌ها نشان می‌دهد که حضور رشته‌دوخت‌های سنتی در دانشگاه‌ها، زمینه ایجاد اشتغال و رونق صنعت گردشگری را فراهم کرده به احیای بسیاری از مشاغل مرتبط با این هنر منجر خواهد شد. در پاسخ به پرسش دوم از مهم‌ترین سناریوهای قابل طرح برای تحقق این نتیجه انتشار دانش‌نامه مدون دوخت‌های سنتی به‌عنوان مرجع علمی و منبع درسی این رشته و همسان‌سازی شیوه آموزش آن در مراکز علمی کشور است. این امر با حمایت مدیران و مسئولان از هنرمندانی که سال‌ها در حفظ و معرفی این رشته تلاش کرده و تجربیات ارزشمندی را برای انتقال به نسل آینده در اختیار دارند، امکان‌پذیر است.

واژگان کلیدی:

جزری، فی معرفت الحیل الهندسیه، علم الحیل، کوماراسوامی، نگارگری، تاریخ هنر.

هنرهای بومی و سنتی بخش عظیمی از فرهنگ و هویت مردم یک سرزمین را تشکیل می‌دهد و حفظ و بقای این هنرها از وظایف انسان امروزه است. در میان انواع مختلف هنرهای سنتی و صنایع دستی، دوخت‌های سنتی یکی از قدیمی‌ترین و اصیل‌ترین هنرها و یکی از روش‌های مناسب برای ایجاد طرح‌ها و اشکال زیبا بر روی پارچه است. تبدیل این پارچه‌ها به پوشاک تنها یکی از جنبه‌های کاربردی این هنر محسوب می‌شود. دوخت‌های سنتی از گسترده‌ترین و متنوع‌ترین بخش‌های هنرهای سنتی در تمامی فرهنگ‌ها از جمله ایران است که از گذشته‌های دور مرسوم بوده است. با صنعتی‌شدن تولید پوشاک و روی کار آمدن تزئیناتی که با چرخ خیاطی و به صورت غیردستی (ماشینی) ایجاد می‌شد، رفته‌رفته این هنر نیز مورد کم‌لطفی قرار گرفته و به فراموشی سپرده شد. در دنیای مدرن، دیگر تنها آثار و بناهای تاریخی و جاذبه‌های طبیعی موجب رونق گردشگری نمی‌شود بلکه صنایع خلاق فرهنگی و از آن جمله، هنرهای سنتی نیز به دلیل بازگرددن خصوصیات تاریخی، اجتماعی، سیاسی و شناساندن فرهنگ و تمدن بومی، مکملی برای رشد صنعت توریسم هستند. در واقع، هنرهای سنتی و صنعت گردشگری به توسعه متقابل یکدیگر کمک خواهند کرد. از سوی دیگر، احیای دوباره دوخت‌های سنتی و تولید آثاری که جنبه تزئینی و یا کاربردی دارند، موجب اشتغال‌زایی، کارآفرینی و ایجاد فرصت‌های شغلی خواهند شد. فروش این آثار به رشد چرخه اقتصادی کشور کمک کرده و باعث رونق کسب و کار و در

نتیجه درآمدزایی و آرزآوری می‌شود. رشته‌دوخت‌های سنتی دارای ظرفیت‌های بسیار بالایی است. وجود استادان و هنرمندان برجسته و همچنین بستر مناسبی که دانشگاه برای علاقه‌مندان این رشته به وجود می‌آورد، زمینه را برای کارآفرینی و رونق اشتغال میان جوانان و نسل‌های آینده ایجاد می‌کند. این پژوهش با هدف بررسی تأثیر رشته‌دوخت‌های سنتی بر کارآفرینی، اشتغال‌زایی و گردشگری و با نگاهی بر تداوم این هنر در آینده؛ به شناخت شرایط و امکانات لازم در فضای آموزشی پرداخته و به این پرسش‌ها پاسخ می‌دهد: ۱. تأثیر حضور رشته‌دوخت‌های سنتی در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش علمی بر اشتغال مولد، کارآفرینی و گردشگری خلاق چیست؟ ۲. چه شرایط و امکاناتی برای حضور رشته سوزن‌دوزی در فضای آموزش رسمی و نظام‌های دانشگاهی لازم است؟ بدون تردید، آموزش اصولی این هنر با توجه به پشتوانه و آگاهی از سنت‌های قوام‌یافته این هنر در دوران معاصر، زمینه رشد، ارتقا، حفظ و احیای آن را در میان نسل جدید فراهم کرده و در نهایت، ضمن ایجاد زمینه‌های توسعه و کارآفرینی به تجدید هویت بومی و سنت قومی و محلی جامعه کمک شایانی خواهد کرد. در این میان، مراکز و نهادهایی همچون وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، معاونت هنری وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، اتحادیه صنف پارچه و لباس، شرکت‌های خصوصی و طراحان پوشاک از مخاطبان اصلی این پژوهش و نتایج حاصل از آن هستند.

۱. پیشینه پژوهش

در خصوص برخی از شاخه‌های دوخت‌های سنتی به خصوص سوزن‌دوزی بلوچ، پژوهش‌های بسیاری صورت گرفته است. در اکثر این پژوهش‌ها نویسندگان به بررسی و شناخت فرم و نقوش یک شاخه هنری و مقایسه آن در مناطق مختلف و یا با دیگر شاخه‌های دوخت‌های سنتی پرداخته‌اند. در این میان، مقاله‌هایی هستند که به وجوه گسترده‌تر و همبستگی تأثیر صنایع دستی بر توسعه اقتصادی و کارآفرینی در دوران معاصر نیز پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش‌ها می‌تواند در نگارش این مقاله مفید فایده باشد. از آن جمله، در مقاله‌ای با عنوان «جایگاه صنایع دستی در برنامه دوم توسعه اقتصادی کشور» (Heydari, 1994)^۱، توسعه فعالیت‌های صنایع دستی به عنوان مکمل اقتصاد معرفی شده است و حضور در بازارهای جهانی و استفاده از تمامی امکانات موجود را لازم و ضروری می‌داند. پژوهش دیگری با عنوان «توسعه صنایع دستی و فناوری متوسط با هدف گسترش توریسم و اشتغال پایدار روستایی» (Golmohammadi, 2011)^۲، به سهم مهم گسترش صنایع دستی و توریسم در دستیابی به اشتغال و توسعه پایدار اشاره کرده و

صنعت گردشگری را دارای ظرفیت‌های بسیاری می‌داند. همچنین پژوهش «نقش صنایع دستی در توسعه گردشگری ایران با مطالعه موردی فرش ایرانی» (Khanpoor & Ahani, 2014)^۳، فرش ایرانی را آینه تمام‌نمای هنر و تمدن ایرانی و اسلامی می‌داند و توسعه گردشگری و جذب سرمایه‌های خارجی را در ارائه کارگاه‌های متمرکز، بسته‌بندی مناسب و توجه به عرضه صحیح فرش و جنبه‌های شناسایی و معرفی آن به گردشگر خارجی بیان می‌کند. در میان پژوهش‌های صورت‌گرفته در رابطه با کارآفرینی نیز پژوهش «نقش آموزش در توسعه کارآفرینی صنایع دستی ایران» (Dahdahjani, 2019)^۴، به چاپ رسیده و در نتیجه آن، اگر جنبه‌های هنری صنایع دستی به نحوی حرفه‌ای در پژوهش‌کده‌ها، مقالات علمی، دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی و غیره مورد توجه قرار بگیرند، صنایع دستی و کارآفرینی و خلاقیت در آن به سمت‌وسوی نو و تازه‌ای هدایت شده و روندی ثمربخش خواهد داشت. در نهایت، ضمن استفاده از نتایج ارزشمند موارد ذکرشده، در پژوهش پیش رو، بررسی تأثیر حضور رشته‌دوخت‌های سنتی در دانشگاه‌ها بر کارآفرینی، اشتغال‌زایی و گردشگری مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

۲. منطق اجرایی و نوع پژوهش

این پژوهش به لحاظ روش، کیفی؛ به لحاظ نوع تحقیق، کاربردی؛ و از نظر ماهیت، توصیفی-تحلیلی است. در گردآوری اطلاعات، علاوه بر مطالعات اسنادی و منابع کتابخانه‌ای، به دلیل کمبود منابع مکتوب و به منظور استفاده هرچه بیشتر از تجربیات استادان و هنرمندان فعال این هنر، روش میدانی (مصاحبه و مشاهده) نیز مورد استفاده بوده است.

۳. تعریف دوخت‌های سنتی

دوخت‌های سنتی یکی از معروف‌ترین و متنوع‌ترین رشته‌های هنری در بین انواع هنرهای صناعی است و شاید بتوان به تعداد گوناگون از شاخه‌های مختلف این هنر، برای آن تعریفی در نظر گرفت. اما شاید کامل‌ترین تعریف در کتاب «نگرشی بر روند سوزن‌دوزی‌های سنتی ایران» ارائه شده باشد: دوخت‌های سنتی «هنر آراستن سطح رویین پارچه‌های ساده با بهره‌گیری از نخ‌های آوان و با کمک سوزن و قلاب است (شکل ۱) و دست‌اندرکاران آن به مدد بخیه‌های ظریفی که بر منسوجات ساده می‌نشانند، معمولاً تلفیق زیبایی از صبر، شکیبایی و هنر را به نمایش می‌گذارند» (Saba, 2000, p. 1).

۴. پیدایش و افول دوخت‌های سنتی

یکی از ابعاد و ویژگی‌های مهم پارچه، خاصیت فرسایش آن است. به همین دلیل ارائه زمان و مکان دقیق از پیدایش دوخت‌های سنتی به‌عنوان هنری با اصالت که پارچه یکی از مهم‌ترین اجزای تشکیل‌دهنده آن است، کاری دشوار خواهد بود (شکل ۲). اما چون

رابطه این هنر با طبیعت همواره رابطه‌ای نزدیک بوده است، در نتیجه می‌توان دوخت‌های سنتی را در ذات و خمیره طبیعت یافت. البته در بسیاری از دوران امکانات و توانایی‌های لازم برای عرضه این هنر وجود نداشت اما این مسئله به معنی عدم وجود آن نیست (Jamshidi, 2018). نتایج کاوش‌های باستان‌شناسی در مناطق مختلف ایران و یافتن قطعاتی از ملیله‌دوزی و قلاب‌دوزی، تاریخچه سوزن‌دوزی را به هشت‌هزار سال قبل و زمانی که مردم از پشم گوسفندان پارچه می‌بافتند، بازمی‌گرداندند (Hasanbeigi, 1986 & Yaghoubi, 2014). صنعتی شدن شیوه زندگی و جدایی ناگهانی از بافت سنتی اجتماع، ماهیت فرهنگی دوخت‌های سنتی را تغییر داده و از موقعیت یک حرفه و هنر به تفنن و سرگرمی تبدیل کرد. ورود گسترده رشته گلدوزی ماشینی با هدف کار آسان‌تر و درآمد بیشتر، از ماهیت هنری این رشته کاست و اصول اساسی آن را دچار آسیب‌های جدی و جبران‌ناپذیر کرد. به جای اینکه ماشین در خدمت هنر قرار گیرد، هنر به خدمت ماشین در آمد و فاصله و رابطه میان رشته‌های متنوع دوخت‌های سنتی را از بین برد (Jamshidi, 2018). در یک نگاه کلی، هنر سنتی ما نتوانست در تندباد انقلاب صنعتی و جریان‌ات مدرنیستی دوام بیاورد. این هجوم چنان قوی بود که موجب به‌حاشیه‌رفتن بخش عظیمی از هنرهای بومی و سنتی در اکثر فرهنگ‌ها شد. بزرگ‌ترین ضربه به پیکره این هنرها انگ کهنه‌بودن، نگاه موزه‌ای و پایین آوردن جایگاه آن‌ها در حد کاردستی بود. با این دیدگاه، هنرهای سنتی از حضور در بطن زندگی مردم بازماندند (Dadvar, Gharibpoor, Arabnia, 2013).

شکل ۲: تندیس ملکه گودا با تزئینات جامه

Fig. 2: State of queen God-A with costume decoration (Gheibi, 2008, p. 39)

شکل ۱: یک نمونه قدیمی پته کرمان با نقش سرو و بته‌جقه - سده ۱۳ هجری قمری

Fig. 1: An old example of Kerman pate decorated with sarv and bote-jeghe (Museum of decorative arts of Iran_Writer)

۵. کارآفرینی

واژه کارآفرینی از کلمه فرانسوی « Entrepreneur » به معنای متعهد شدن نشأت گرفته است. اساس و مبنای تحولات و پیشرفت بشر کارآفرینی است. ژوزف شومپتر (رجوع کنید به: URL1) «که او را پدر علم کارآفرینی می‌نامند، بر این باور بود که رشد و توسعه اقتصادی در یک نظام، زمانی میسر خواهد بود که افرادی در بین سایر آحاد جامعه با خطرپذیری، اقدام به نوآوری کرده و با این کار روش‌ها و راه‌حل‌های جدید جایگزین راه‌کارهای ناکارآمد و کهن قبل شود» (Saeedikia, 2006, p. 19). کارآفرینی به معنای ابداعات، کیفیت و خدمات نوین است. کارآفرین ارزش‌ها را تغییر داده و به آن‌ها پاسخ می‌دهد. سرمایه‌گذار نیست اما می‌تواند از سرمایه‌های راكد به‌دستی استفاده کند و یا سرمایه‌های اجتماعی و هنری ایجاد کند. او می‌تواند فرصت‌ها و خلاءهای موجود در جامعه را شناسایی کرده و با استفاده از تخصص دیگران و ایده خود محصولی باارزش و متناسب با نیازهای روز جامعه ارائه کند و این ریسک‌پذیری یکی از استعدادهای مهم کارآفرینان است. هدف نهایی فعالیت‌های یک کارآفرین خلق ارزش است (Saeedikia, 2006, p. 19). با وجود توجه کشورهای توسعه‌یافته به کارآفرینی، این موضوع در ایران تا زمان اجرای برنامه سوم توسعه چندان مورد استقبال قرار نگرفته و در محافل علمی و دانشگاهی نیز فعالیت‌های کمی در این باره صورت پذیرفته بود. در نهایت، مشکلات ناشی از بیکاری در سطح جامعه و پیش‌بینی حادث‌شدن آن در دهه ۱۳۸۰ موجب شد تا توسعه کارآفرینی مورد توجه قرار بگیرد. «کارآفرینی دارای مفهومی وسیع‌تر و باارزش‌تر از اشتغال‌زایی است» (Khanijazni, 2008, p. 46).

۶. نقش آموزش در توسعه کارآفرینی

افزایش سطح کارآفرینی یک جامعه با آموزش و ارتقای توانایی‌ها و آگاهی افراد آن جامعه به‌خصوص نسل جوان اتفاق می‌افتد. این حرکت که موجب توسعه واحدهای کسب‌وکار خواهد شد، فقط از طریق توجه به نظام آموزشی امکان‌پذیر است. مهم‌ترین نقش نظام آموزش تولید دانش بومی و آماده‌سازی نیروی انسانی کارآمد برای حل مسائل جاری جوامع و پاسخ‌گویی به نیازهای واقعی آن‌هاست. امروزه، آموزش کارآفرینی یکی از مهم‌ترین فعالیت‌ها در تمامی مقاطع تحصیلی کشورهای توسعه‌یافته است. آماده‌سازی و پرورش روحیه کارآفرینی باید در حین تحصیل انجام شود. مراکز علمی و دانشگاهی از مظاهر بارز تولید علم و اندیشه در جهان‌اند و به گفته اندیشمندان تولید علم و شکوفایی و رشد یک کشور رابطه مستقیمی با یکدیگر دارند (Ranjbarian, 2014). «دانشگاه به سبب رسالت‌ها و تعهداتی که نسبت به جامعه دارد، باید از یک‌سو برای بقا و اثربخشی خود تلاش کند و از سوی دیگر، در راستای ایجاد بستری مناسب برای اثربخش کردن سازمان‌های دیگر برنامه‌ریزی کند؛ تا با شیوه‌های جدید و کارآمد بتواند با ارائه محصول و خدمات خود به جامعه نتیجه ارزشمندی را به‌بار آورد. دانشگاه باید باور داشته باشد که یک سیستم و مجموعه‌ای اجتماعی است؛ هر سیستم زمانی که رابطه بهینه‌اش را با محیط از دست بدهد و به دواستد مادی و اطلاعاتی با محیط نپردازد، یا این روند حالت ایستا به خود بگیرد، هویت مستقل و جامعیت خود را از دست خواهد داد. دانشگاه‌های

پویا در قرن بیست‌ویکم دانشگاه‌هایی هستند که کارآفرین بوده و بتوانند ارزش‌هایی تخصصی و مدیریتی را تلفیق نمایند» (Saeedikia, 2006, p. 11). در شرایط کنونی که اقتصاد کشورمان با مسائل و چالش‌های مهمی نظیر مهاجرت نخبگان، بیکاری یا کم‌کاری فارغ‌التحصیلان و نیروهای انسانی متخصص، کاهش سرمایه‌گذاری دولت، عدم تحرک و رشد اقتصادی کافی روبه‌روست، پرورش و آموزش هدفمند کارآفرینان در راستای توسعه کشور از اهمیتی مضاعف برخوردار است.

۷. صنایع دستی و کارآفرینی

یکی از شاخه‌های کارآفرینی که اغلب کشورهای توسعه‌یافته و یا در حال توسعه به‌عنوان یکی از بخش‌های مهم اقتصادی و فرهنگی به آن توجهی ویژه دارند و گسترش آن ظرفیت‌های بالقوه‌ای برای کشور ایران ایجاد می‌کند، صنایع خلاق، (رجوع کنید به: Zahmatkeshmarjane, 2019) صنایع نرم یا فرهنگی و در صدر آن‌ها با توجه به پشتوانه و تاریخ فرهنگی ایران، صنایع دستی است. صنایع دستی در کنار فعالیت‌هایی چون کشاورزی، باغداری و غیره می‌تواند با کسب درآمد ارزی، ایجاد اشتغال و رشد اقتصادی پایدار، تأثیری بسیار بر اقتصاد ملی ایجاد کند. سهولت در تولید، بی‌نیازی به سرمایه‌های کلان و اشتغال‌زایی بومی از ویژگی‌های متمایز در اقتصاد صنایع دستی است. در شرایطی که بالابردن سطح اشتغال، افزایش درآمد سرانه، ارتقای سطح تولید ملی و توسعه صادرات از نیازهای ملموس کشور است؛ صنایع دستی مزیتی ارزشمند و کارآمد در مبارزه با این معضلات خواهد بود. بنابراین، آموزش کارآفرینی در جهت توسعه صنایع دستی می‌تواند نویدبخش کاهش مشکلات بیکاری، مهاجرت از روستاها، ایجاد و افزایش درآمد و بهبود وضع معیشت مردم باشد. لازم به ذکر است که با توجه به ویژگی انعطاف‌پذیری صنایع دستی و هنرهای بومی با نیازهای رو به رشد جوامع جدید و دوران معاصر، دیگر صنایع دستی نباید تنها به روستاها معطوف شود و با شیوه‌های سنتی پیش رود بلکه باید روش‌های نوین نیز به آن اضافه شده و جنبه‌های حرفه‌ای-هنری آن آموزش داده شود. زمانی که جنبه‌های هنری صنایع دستی به نحوی حرفه‌ای در دانشکده و دانشگاه‌ها، پژوهشکده‌ها، همایش‌ها، مقالات علمی، دبیرستان‌ها، مراکز آموزشی و مشاوره‌ای و غیره مورد توجه قرار گیرد، صنایع دستی و کارآفرینی به سمت‌وسوی تازه‌ای هدایت شده و پیشرفتی عالی و ثمربخش خواهد داشت. استفاده از فضاها و ساختمان میراث فرهنگی در آموزش صنایع دستی امری ممکن است و با سیاست‌های سازمان نیز هم‌راستا است. در این میان، ورود بخش خصوصی در حوزه آموزش صنایع دستی ضروری است و در صورتی که صنایع دستی رونق گیرد، مخاطبان بسیاری را به‌سوی خود جلب خواهد کرد (Dahdahjani, 2019).

۸. صنایع دستی و توسعه گردشگری

گردشگری به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین و متنوع‌ترین صنایع فرهنگی دنیا و زیرمجموعه صنایع خلاق، به حوزه مطالعاتی مهمی در بین پژوهشگران تبدیل شده است. از نظر اقتصادی، درآمدهای ارزی حاصل از گردشگری بین‌المللی بیشتر از عایدات محصولات نفتی، خودرو و تجهیزات ارتباطی است. «صنعت گردشگری امروز به‌عنوان

مبارزه با انواع بیکاری است. لذا ضرورت دارد امکانات اشتغال برای این نیروی ظاهرأ دارای کار ولی واقعاً بیکار فراهم شود. همان‌گونه که ذکر شد، صنایع‌دستی با قابلیت‌ها و خصوصیات ویژه خود از جمله نیازنداشتن به سرمایه‌گذاری زیاد و امکان ایجاد و توسعه آن در مناطق روستایی می‌تواند چنین نقش مهمی را به‌نحوی مطلوب ایفا کند. در حال حاضر، نیز در تعداد بسیاری از روستاها، کشاورزان و خانواده‌شان با پرداختن به صنایع‌دستی و تولید محصولات فصلی به درآمد قابل توجهی دست یافته‌اند و همین امر عامل مهمی در جلوگیری از مهاجرت آنان به شهرها بوده است. افزون بر آن، در برخی مناطق به سبب فقدان امکانات کشاورزی یا فعالیت‌های صنعتی به صورت جدید، صنایع‌دستی بومی و تولیدات خانگی می‌تواند مهم‌ترین منبع کار و اشتغال باشد. امروزه، در بین کشورهای مختلف جهان تلاش برای افزایش درآمد سرانه به صورت رقابتی پایان‌ناپذیر در آمده است و چنین به نظر می‌رسد که اگر کشورهای جهان سوم بتوانند فاصله و شکافی را که بین آن‌ها و کشورهای پیشرفته صنعتی وجود دارد حفظ کنند، موفق شده‌اند. از این‌رو، تردیدی نیست هر عاملی که به افزایش درآمد سرانه کشورهای در حال توسعه کمک کند، درخور اهمیت است. صنایع دستی به‌علت داشتن مزایایی نظیر ارتباط با فرهنگ غنی منطقه، کارطلب‌بودن، مواد اولیه ارزان و در دسترس، سادگی فنون تولید و بی‌نیازی به آموزش پیچیده و وسیع و همچنین تأثیر فوق‌العاده آن در افزایش سطح اشتغال و ... بیش از هر فعالیت اقتصادی دیگری زمینه را برای توسعه و پیشرفت فراهم می‌آورد. به‌خصوص در مناطق روستایی و عشایری، صنایع‌دستی می‌تواند به‌عنوان دومین منبع درآمد و در پاره‌ای از مناطق کشور حتی به‌عنوان مهم‌ترین عامل کار و درآمد به‌حساب آید (Yavari, 2011). سازمان‌های دولتی، نهادهای خصوصی، فعالان اقتصادی و فرهنگی عصر حاضر برای تداوم حیات و بقای خود نیازمند یافتن راه‌حل‌ها و روش‌های جدیدی هستند که منجر به نوآوری، ابداع و خلق محصولات و خدمات جدید می‌شود. توجه به نیروی انسانی و برنامه‌ریزی مناسب برای تربیت آن با توجه به نیازهای امروزه کشور ضرورت دارد. نیروی انسانی از طرفی نقش عامل توسعه و ازسویی دیگر، هدف توسعه پایدار را در برنامه‌ریزی اقتصادی مدنظر دارد. بخش عظیمی از فعالیت‌هایی که بسیار اشتغال‌زا بوده و احتیاجی به سرمایه‌گذاری‌های کلان ندارند، به دلیل مشکلات و ضعف‌های فرهنگی جامعه از چرخه ارزش اجتماعی خارج شده‌اند (KhodadadHosseini & Baharifar, 2005). کارآفرینان می‌توانند با تکیه بر همین مشاغل و فرهنگ‌سازی در جهت احیای آن‌ها به رشد اقتصادی و مبارزه با معضل بیکاری کشور کمک کنند. به جرأت می‌توان گفت که دوخت‌های سنتی جزو آن دسته از فعالیت‌هایی است که با همان ابزار اولیه و توسط دست انجام می‌گیرد و به همین علت، هزینه‌های ناشی از گرایش به صنایع و فناوری را کاهش می‌دهد. فناوری‌های نوین به افراد متخصص و سرمایه فراوان نیاز داشته و نمی‌تواند پاسخگوی همه نیروهای بیکار جامعه باشد. اما رشته‌دوخت‌های سنتی به‌عنوان یک هنر بومی در رفع این معضل بسیار موثر است. این هنر نه تنها رقیب و مانعی بر سر راه استفاده صحیح و مناسب از فناوری روز نیست بلکه به‌عنوان مکمل در اقتصاد کشورهای توسعه‌نیافته محسوب

یکی از راه‌کارهای مناسب برای کسب درآمد در سطح جهانی مطرح است، این صنعت درحالی‌که درآمد جهانی آن، همه‌ساله، بالغ بر صدها میلیارد دلار است و کشورمان نیز ازجمله مناطق پرآستعداد در این زمینه به‌شمار می‌رود و جاذبه‌های فراوان طبیعی-تاریخی و فرهنگی آن زبانزد خاص و عام است، از این سفره گسترده کم‌ترین بهره را داراست» (Khanpoor & Ahani, 2014, p. 118). نبود زیرساخت‌های مناسب یکی از مشکلات جذب گردشگر در ایران است. بهینه‌سازی راه‌ها و وسایل حمل‌ونقل، ساخت هتل و رستوران‌های مناسب، آموزش و تربیت راهنمایان سفر و ... از جمله اقدامات لازم برای توسعه گردشگری است. صنایع‌دستی که تبلور فرهنگ و هنر و بازگوکننده خصوصیات تاریخی و اجتماعی محل تولید خود است؛ عامل مهمی در شناساندن فرهنگ و تمدن و جذب گردشگران داخلی و خارجی محسوب می‌شود. امروزه، صنایع‌دستی مکمل دیدنی‌های تاریخی هر کشور به‌حساب می‌آید. ایران به‌عنوان کشوری در حال توسعه و یکی از سه قطب مهم صنایع‌دستی جهان که از دیرباز در زمینه تولید مصنوعات دست‌ساز درآمد بوده و تا پیش از انقلاب صنعتی از این هنر به‌عنوان عاملی اساسی بر پیکره اقتصادی خویش بهره گرفته است؛ می‌تواند با استفاده از ظرفیت‌های موجود و مطالعه تجربیات داخلی و خارجی، از گسترش صنایع‌دستی به توسعه اقتصادی قابل توجهی دست یابد (Pileforoush & kianisalmi, 2015). با وجود تنوع و گوناگونی رشته‌های صنایع‌دستی در ایران، مردم دیگر مناطق جهان تنها با تعداد اندکی از آن‌ها آشنا هستند. معرفی این رشته‌های هنری در رونق صنعت گردشگری و اقتصاد تأثیر بسزایی خواهد گذاشت. در جهان پرتلاطم کنونی، روستاها به کانون تردد انسان‌هایی بدل شده‌اند که برای فرار از زندگی پرهیاهوی شهری و ماشینی به روستاها سفر می‌کنند. امروزه، با توجه به دامنه تقاضا و نیازهای محیط‌های روستایی، گردشگری روستایی رو به توسعه بوده و روزبه‌روز بر اهمیت و جاذبه آن افزوده می‌شود. گردشگری روستایی را می‌توان ابزاری برای افزایش اشتغال محلی و بهبود کیفیت زندگی و در نتیجه، افزایش سطح رفاه اقتصادی، فرهنگی و تقویت امکانات اجتماعی به‌حساب آورد. کارشناسان صنعت گردشگری بر این باورند که از نظر ظرفیت‌های برنامه‌ریزی صنعت گردشگری، ایران جزو ده کشور اول منطقه به‌شمار می‌رود، این در حالی است که متأسفانه سهم ایران از درآمد بازارهای بین‌المللی صنعت گردشگری و صنایع‌دستی بسیار اندک است (Pakzad, 2014). وجود سابقه کهن و درخشان در ساخت انواع صنایع‌دستی، فعالیت تعداد بی‌شماری کارگاه سنتی در تمامی مناطق و خرید تولیداتی که در محل کارگاه و در جلوی چشم گردشگر ساخته شده‌اند، می‌تواند ازجمله جذاب‌ترین مشاهدات فرهنگی گردشگران و یادآور سفرشان به ایران باشد.

۹. دوخت‌های سنتی، کارآفرینی و اشتغال‌زایی خلاق

بیکاری از مسائل پیچیده و بغرنج کشورهای رو به رشد و نتیجه افزایش سریع جمعیت است. متداول‌ترین نوع بیکاری در میان کشورهای در حال توسعه بیکاری پنهان (رجوع کنید به: Tabnak professional news site, 2018) است و بدون تردید یکی از دلایل مهم در توجیه جنبه‌های مثبت صنایع‌دستی مربوط به اثرات آن در

می‌شود، زیرا فناوری به‌تنهایی نمی‌تواند کشورهای عقب‌مانده را به‌سوی پیشرفت‌های اقتصادی سوق دهد. کشورهای در حال توسعه باید با توجه به موقعیت جغرافیایی، میزان جمعیت، امکانات و شرایط موجود و استعدادهای بالقوه و بالفعل خود شیوه‌ای مناسب را برای رفع بیکاری انتخاب کنند. چراکه امکان ایجاد اشتغال به میزان مورد نیاز در کوتاه‌مدت وجود ندارد و استفاده از ماشین‌آلات نیز موجب افزایش بیکاری می‌شود. به‌همین علت، توجه به صنایع دستی از جمله رشته‌دوخت‌های سنتی از راه‌کارهایی است که می‌تواند نیروی بیکار را جذب کند. همچنین ارائه طرح‌های جدید توسط کارشناسان سازمان صنایع دستی متناسب با علایق، پیشینه و فرهنگ مردم ایران موجب پرورش خلاقیت هنرمندان خواهد شد (Jamshidi, 2018). فناوری باید همانند یک ابزار در خدمت هنر سنتی قرار گیرد و هنرمند سنتی می‌تواند با شناخت و استفاده مناسب از آن سطح کیفی محصولات و آثارش را بالا ببرد. امروزه، هنرمندان و علاقه‌مندان بسیاری در سراسر ایران به فعالیت، کارآفرینی و کسب درآمد از انواع دوخت‌های سنتی مشغول‌اند. هریک از این هنرمندان با خلاقیت و نوآوری در ارائه آثارشان توانسته‌اند قدم‌های مثبتی در مسیر ایجاد اشتغال، درآمدزایی و فرهنگ‌سازی در حوزه دوخت‌های سنتی اقوام و مناطق ایران بردارند. «رقابت‌پذیری در اقتصاد جهانی به توانمندی‌های تکنولوژیکی و نوآورانه وابسته است. این امر شامل توانایی توسعه محصولات جدید و دسترسی به بازارهای جدید، به‌کارگیری فناوری جدید، اعمال بهترین الگوهای مدیریتی در بنگاه‌ها و توسعه سطوح مهارتی در طیف وسیعی از نیروی کار است. دانشگاه‌ها قادرند در تمامی این موارد نقش مهمی ایفا نمایند. در نتیجه، افزایش ظرفیت تحقیقات و تکنولوژی کشور برای تبدیل دستاوردهای علمی و یافته‌های فناورانه به موفقیت‌های صنعتی و تجاری و اشتغال‌زایی به نقش کارآفرینی دانشگاه‌ها وابسته است. لذا رویکرد حاکم بر فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی و مشاوره‌ای، رویکردی نیازگرا در تعامل با سازمان‌های بیرونی دانشگاه می‌باشد» (KhodadadHosseini & Baharifar, 2005, p. 78).

۱۰. تأثیر رشته‌دوخت‌های سنتی بر صنعت گردشگری

کشور ما علاوه بر جاذبه‌های طبیعی و آثار تاریخی، دارای فرهنگ، آداب و اعتقادات اصیل و ریشه‌داری است. رودوزی، سوزن‌دوزی، قلاب‌دوزی و یا به‌طور کلی دوخت‌های سنتی از پُر جاذبه‌ترین صنایع دستی ایران است که با کمک تخیل، زیبایی و ذوق هنرمندان، این فرهنگ و باورها را به‌خوبی به نمایش می‌گذارد. گردشگری نیز ابزاری برای ارائه و نمایش این اندیشه‌های ژرف و پُر قدمت است. در بحث تأثیر متقابل رشته‌دوخت‌های سنتی و گردشگری بر یکدیگر، تنها باید این نکته را در نظر داشت که شناخت محصولات و روش‌های تولید آن ضروری است. به‌طور کلی، توسعه گردشگری و توجه به توریسم فرهنگی می‌تواند ایجاد اشتغال کرده و تقاضا برای صنایع دستی، هنرهای سنتی و فعالیت‌هایی را که نیاز به نیروی کار انسانی بیشتری دارند، ارتقا دهد. توسعه گردشگری در مناطق روستایی و عشایری می‌تواند سبب افزایش فروش صنایع دستی و حفظ و دوام آن‌ها گردد (Soleimanipeykani, 2017). برای نمونه، رونق هنر چادرشب‌بافی در روستای قاسم‌آباد استان گیلان موجب

ثبت جهانی این هنر و بازدید نمایندگان سازمان یونسکو از منطقه شد. مهاجرت معکوس و بازشدن پای گردشگران داخلی و خارجی به روستای قاسم‌آباد، اقتصاد این منطقه را دچار تحول کرده است (Abbasizade, 2019). روستاییان و عشایر مردمی سخت‌کوش و مهمان‌نوازند که شیوه زندگی‌شان به لحاظ اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی چشم‌انداز متفاوتی داشته و این برای گردشگران جذابیت دارد. استفاده از این موضوع و قراردادن سوزن‌دوزی‌های نفیس کوچ‌نشینان در برابر نگاه گردشگران؛ بازار عظیم و پُر رونقی برای معرفی فرهنگی بومی منطقه، رونق صنایع خلاق فرهنگی و فروش آثار داشته و به هنرمندان و تولیدکنندگان انگیزه بیشتری برای حفظ و ارتقای هنرهای سنتی خواهد داد.

۱۱. نقش نهادهای دولتی و آموزش رسمی در احیا و

گسترش رشته‌دوخت‌های سنتی

چنانچه آموزش هنر در نظام آموزش و پرورش بخواهد از وضعیت کنونی رهایی یابد و تحولات پایدار در راستای احیای هنر در نظام آموزشی جامعه عمل پیوشد، لازم است تهدیدهای مربوط به آموزش عالی جدی انگاشته شود. با توجه به یافته‌های به‌دست آمده در مصاحبه‌های تخصصی با استادان و صاحب‌نظران این حوزه به‌نظر می‌رسد آموزش عالی در شرایط کنونی نمی‌تواند رغبت و انگیزه لازم را در دانشجویان آینده ایجاد کند. پیشنهاد هنرمندان فعال در امر آموزش این است که برای تحلیل معضلات و نارسایی‌های متأثر از عملکرد آموزش عالی کشور لازم است به محورهای چندگانه‌ای توجه شود. نخست باید به تنوع ناکافی رشته‌های هنری در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور پرداخت. علاوه بر آن، باید به ظرفیت پذیرش محدود و ناکافی رشته‌های هنری نیز اشاره کرد. فقر پژوهشی را باید به‌عنوان یکی دیگر از عوامل ترویج و اشاعه هنر در نظام آموزش و پرورش دانست. پویایی پژوهشی در این زمینه می‌تواند به غنای نظری و بصیرت علمی در حوزه آموزش هنر بینجامد. حضور و تنوع و تعدد نهادها و دستگاه‌های مختلفی که از جمله وظایف اصلی آن‌ها ترویج و ارائه هنر در کشور است، از آن حیث فرصت محسوب می‌شود که زمینه را برای تشریح مساعی و تجمیع منابع و امکانات در خدمت ترویج و اشاعه هنر فراهم می‌سازد. نظام آموزشی کشور می‌تواند با اتخاذ سازوکارهای مناسب به نقد ظرفیت‌های نهفته در این مجموعه در خدمت به توسعه کمی و کیفی هنر برآید. تحولات شگرف در عرصه فناوری خصوصاً فناوری اطلاعات و ارتباطات تمام عرصه‌های حیات بشری و از جمله آموزش و پرورش را تحت تأثیر خود قرار داده است. آموزش هنر نیز به‌عنوان یکی از زمینه‌های آموزشی می‌تواند با استفاده از تسهیلات و امکانات ویژه‌ای که مرهون توسعه این فناوری است، در موقعیت‌های مناسب‌تری از نظر توسعه کمی و کیفی قرار گیرد. فناوری اطلاعات و ارتباطات خصوصاً می‌تواند با تأمین منابع آموزشی و فرصت‌های یادگیری مجازی زمینه‌ساز تحول در کیفیت آموزش هنر باشد (Mehrmohammadi, 2011). بنابر نظر مدیران ارشد و مدرسان باسابقه در آموزش هنرهای سنتی بایستی این اصل رعایت شود که هدف از آموزش تنها یادگیری و یاد دادن نباشد. همان‌طور که در گذشته آموزش هنر مبتنی بر نظام استاد-شاگردی

بود و استاد از ارزش‌های اخلاقی، علمی و عالی‌انسانی برخوردار بود و شاگرد نیز از محضر استاد بهره می‌گرفت، آموزش هنر به شیوهٔ امروزی نیز باید علاوه بر تعلیم، به تزکیه و انسان‌سازی نیز توجه داشته و در راستای رسیدن به کمالات انسانی باشد. برای اینکه ما بتوانیم سیستم آموزش مناسب و درخور هنرهای ملی خود را داشته باشیم، باید نظام آموزش خود را اصلاح کنیم (Dadvar et al, 2013). از سوی دیگر، بنابر نظر یکی از کارشناسان ارشد این حوزه، نهادهای دولتی مانند فرهنگستان هنر، سازمان فنی‌وحرفه‌ای، وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، به‌عنوان متولی اصلی با کمک و همراهی بخش خصوصی باید با در نظر گرفتن بودجهٔ کافی برای حمایت از رشته‌دوخت‌های سنتی، شناسایی هنرمندان و ایجاد بانک اطلاعاتی برای آن‌ها، ایجاد انجمن صنفی و سراسری مختص دوخت‌های سنتی، نظارت بر رعایت قوانین حق تکثیر، ایجاد بازار فروش و تأمین مواد اولیهٔ باکیفیت و رفع دیگر مشکلات و معضلات موجود، به احیا، حفظ و گسترش این رشته پیروزند (Z. ArabAlidoosti (personal communication, December 27, 2021).

۱۲. شرایط و امکانات لازم برای حضور رشته‌دوخت‌های سنتی در دانشگاه‌ها

با توجه به مطالب و موارد ذکر شده، باید اذعان کرد که رشته‌دوخت‌های سنتی و تمامی زیرمجموعه‌های آن با وجود سابقهٔ طولانی و جایگاهی که در گذشته داشته، شاید بیش از دیگر هنرهای بومی و صنایع دستی، از دوران انقلاب صنعتی تا به امروز مورد بی‌مهری قرار گرفته و تمامی اقداماتی که در جهت حفظ و احیای آن برداشته شده، بی‌ثمر بوده است. هرچند این رشته طی دههٔ گذشته، در مقطع کاردانی و در دانشگاه‌های علمی کاربردی دایر و فعال شده است، اما همچنان اهمیت چندانی به این هنر داده نشده و در میان دیگر اقشار جامعه و حتی برخی از مدیران آموزشی به‌عنوان نوعی کاردستی و سرگرمی معرفی می‌شود. یافته‌های میدانی و گفت‌وگوی تخصصی با هنرمندان و استادان آگاه به این هنر نشان می‌دهد یکی از مشکلات و چالش‌های بزرگ بر سر راه پژوهشگران، علاقه‌مندان و فعالان این رشته، نبود منابع مکتوب و متون مرجع و مستندات معتبر علمی در این رشته است. اولین اقدام لازم پس از سال‌ها کم‌لطفی و مهجوریت، انتشار دانش‌نامه یا دایره‌المعارفی است که توسط استادان و متخصصان این رشته مدون شده است تا چراغ راهی برای دانشجویان، هنرآموزان و حتی تولیدکنندگانی باشد که با علاقهٔ فراوان در این راه قدم گذاشته‌اند. گام بعدی، همسان‌سازی آموزش‌ها در کل کشور و در تمامی مقاطع تحصیلی است. تمامی معلمان هنر باید به آموزش درست و دقیق دوخت‌های سنتی متناسب با بوم و تاریخ خود بپردازند تا بتوانند شناخت و علاقه لازم را در دانش‌آموزان به وجود بیاورند. این همسان‌سازی باید در مقطع کاردانی نیز اتفاق بیفتد و دانشگاه‌هایی که در رشته‌دوخت‌های سنتی دانشجو می‌پذیرند، از سرفصل‌ها و طرح دروس مشخص شده و به‌تصویب رسیده استفاده نمایند. حضور این رشته به‌عنوان یک گرایش در رشته صنایع دستی نیز می‌تواند قدم بسیار مثبتی باشد (Sh. Ebrahimzade pezeszki (personal communication, January 20, 2022).

۱۳. آینده‌پژوهی و دوخت‌های سنتی

آینده‌پژوهی علم و هنر کشف آینده و شکل بخشیدن به دنیای مطلوب فرداست. آینده‌پژوهی دانش و معرفتی است که چشم مردم را به رویدادها، فرصت‌ها و مخاطرات احتمالی آینده باز نگه می‌دارد و به همگان اجازه می‌دهد تا بدانند از چه مسیرهایی می‌توانند با سهولت بیشتری به آیندهٔ مطلوب خود برسند (Ziari, Rabbani, Saedmoucheshi, 2016). در ایران طی سال‌های اخیر فعالیت‌هایی در زمینهٔ آینده‌اندیشی به صورت پراکنده انجام شده است و برخی افراد و نهادها، طرح‌ها و پروژه‌هایی را تبیین کرده‌اند. مدیریت استراتژیک در ایران، ما را به سمت بهره‌گیری حداکثری از امکانات موجود و در نظر گرفتن اقتضائات کشور بر اساس آموزه‌های ایرانی-اسلامی و بومی‌سازی شده در حوزه‌های مختلف برای دستیابی به آینده‌ای درخشان سوق می‌دهد (Rostami, Keshavarz, Khojaste, 2018). دوخت‌های سنتی نیز از رشته‌های پُرامکانات در حوزهٔ صنایع دستی است که بومی کشور ایران بوده و لازم است تا از تمامی فرصت‌ها و ظرفیت‌های آن برای رسیدن به آینده‌ای روشن و فردایی هموار استفاده شود. به همین منظور، با استفاده از روش سناریونویسی که از شیوه‌های معمول در آینده‌پژوهی است، پیشنهاد راه‌اندازی رشته‌دوخت‌های سنتی در مقطع کارشناسی و بالاتر در دانشگاه‌های سراسری مطرح شده است.

۱۴. سناریوی پیشنهادی برای احیا و معرفی رشته‌دوخت‌های سنتی در دانشگاه‌های نسل چهارم (دانشگاه کارآفرین)

چنانچه پیشتر گفته شد، رشته‌دوخت‌های سنتی در دورهٔ کاردانی دانشگاه‌های علمی کاربردی فعال شده اما در این مقطع تنها مبانی و مقدمات دوخت‌های سنتی تدریس می‌شود. درحالی که این تنها نقطه آغازی برای چنین رشتهٔ گسترده و متنوعی است. به همین منظور، طرح درس رشته‌دوخت‌های سنتی برای ورود به دورهٔ کارشناسی توسط خانم ابراهیم‌زاده پزشکی با هدف ادامهٔ یادگیری دوخت‌های سنتی ایران، حفظ و نگهداری از این هنرها که زیرمجموعهٔ مهمی از هنرهای سنتی کشور هستند و تربیت نیروی متخصص در زمینهٔ موزه‌ها، دبیرستان‌ها، مؤسسات مد و لباس، موسسات آموزشی، مراکز فنی و حرفه‌ای، کارخانجات تولید پوشاک، کارشناس و ارزیاب گمرک و... نوشته شد. در این دوره طراحی و تکنیک باید به شکل گسترده‌تری به دانشجویان آموزش داده شود. شناخت نقوش، رنگ‌ها، کاربرد و ریشهٔ اصلی هر یک از دوخت‌های سنتی باید در دورهٔ کارشناسی صورت بگیرد. اما این شاخهٔ هنری بسیار متنوع‌تر از آن است که با دورهٔ چهارسالهٔ کارشناسی نیز به اتمام برسد و می‌تواند با حضور در مقطع کارشناسی ارشد وارد مباحث مرقق پارچه و قلاب‌دوزی‌ها بشود. دانشجویان باید با قلاب‌دوزی تمام مناطق ایران که تنها در ابزار قلاب با یکدیگر مشترک‌اند، آشنایی پیدا کنند. گذراندن این مقاطع موجب فراگیری بخش عمده‌ای از دوخت‌های سنتی ایران شده و سپس در مقطع دکتری وجوه اشتراک و افتراق این هنر میان ایران و دیگر کشورهای جهان مورد بررسی قرار می‌گیرد. زیرا لازم است تا استادان و هنرمندان حرفه‌ای این حوزه، شناخت دقیق و کاملی درباره دوخت‌های سنتی تمام مناطق جهان داشته باشند (Sh. Ebrahimzade pezeszki (personal communication, January 20, 2022). اگر با همت و تلاش مدیران و جامعه هنرمندان حوزه دوخت‌های سنتی و

حمایت نهادهای دولتی و خصوصی، این رشته وارد دانشگاه‌های سراسری بشود، اتفاقاتی بسیار مثبت در راستای حفظ و احیای این هنر رخ خواهد داد. ایجاد رقابت میان تولیدکنندگان و هموارشدن

مسیر پژوهش محققان، موجب ایجاد انگیزه و خلاقیت، رشد کیفیت و تنوع محصولات، جذب علاقه‌مندان و به‌طور کلی توسعه و رونق اشتغال، کارآفرینی و گردشگری خواهد شد.

نتیجه‌گیری

صنایع‌دستی هر کشوری آینه تمام‌نمای باورها، تفکرات و آداب آن ملت است. یکی از مهم‌ترین شاخه‌های این رشته هنری، دوخت‌های سنتی با ابعاد گسترده و اصالتی قابل توجه است. هنر پدیده‌ای مؤثر در زندگی انسان‌ها و ابزاری کارآمد برای توسعه مفاهیم و افکار متنوع افراد است. اثرگذاری هنر زمانی بیشتر می‌شود که متولیان آن با برنامه‌ریزی و رعایت مراتب آموزشی به آن بپردازند. افزایش سطح کارآفرینی با توجه به آموزش و ارتقای توانایی‌های افراد صورت می‌گیرد و پرورش روحیه کارآفرینی باید در حین تحصیل انجام شود. دانشگاه‌های امروز (نسل چهارم) موظف به تربیت کارآفرینانی هستند تا بتوانند به رفع مشکلات اقتصادی کشور کمک کنند. صنایع‌دستی یکی از شاخه‌های مهم کارآفرینی است که ظرفیت‌های فراوانی داشته و با سهولت در تولید، بی‌نیازی به سرمایه‌های کلان و ایجاد اشتغال تأثیری بسیار بر رونق اقتصاد و در نهایت شکل‌گیری توسعه پایدار خواهد گذاشت. گردشگری از بزرگ‌ترین صنایع دنیاست و درآمدهای ارزی حاصل از آن بیشتر از هر صنعت بزرگ دیگری است. صنایع‌دستی به‌عنوان زیرمجموعه صنایع خلاق و فرهنگی که بازگوکننده خصوصیات فرهنگی، تاریخی و اجتماعی محل تولید خود است، می‌تواند با استفاده از توان و استعداد خود و با جذب گردشگر و گسترش صنعت توریسم به افزایش سطح رفاه اقتصادی و امکانات اجتماعی بینجامد. دوخت‌های سنتی نیز با دارابودن تمام ویژگی‌ها و خصوصیات مثبت صنایع فرهنگی در فراهم کردن اشتغال و افزایش درآمد سرانه، بیش از هر فعالیت دیگری زمینه‌های توسعه و پیشرفت را پدید می‌آورد. اما این هنر همواره با مشکلات فراوانی از جمله آموزش نادرست و ناهمساز در سراسر کشور روبرو بوده است. طراحی یک سناریو برای ارتقای جایگاه رشته‌دوخت‌های سنتی، ضرورت آینده‌پژوهی در این رشته پرتوان و باظرفیت است. حضور این

رشته در دانشگاه‌ها موجب احیای بسیاری از مشاغل مرتبط با این هنر خواهد شد. همچنین به حضور تمامی اقشار (فارغ از جنسیت و هر طبقه اجتماعی) در این حوزه جان دوباره‌ای خواهد بخشید. ایجاد موزه تخصصی، برگزاری نمایشگاه‌های داخلی و خارجی، ایجاد یک انجمن صنفی سراسری در جهت حمایت و هدایت هنرمندان و تولیدکنندگان، تبادل اطلاعات میان هنرمندان و رفع تمامی موانع موجود بر سر راه پژوهش، تولید و فروش در این بخش از جمله ظرفیت‌های این رشته است. تولید محصولات خلاقانه، استفاده از بازارهای هدف، به‌کارگیری صحیح از فناوری روز و ماشین‌آلات، توسعه گردشگری و بهره‌موری کافی از کارگاه‌های تولیدی سنتی؛ همگی نتیجه حضور این رشته در دانشگاه‌هاست. شرایط و امکانات لازم برای این اتفاق در ابتدا چاپ و انتشار دانش‌نامه مدون دوخت‌های سنتی و همین‌طور همسان‌سازی آموزش‌ها در کل کشور است. این مهم رقم نخواهد خورد، مگر با همت مدیران دلسوز و حمایت از هنرمندان علاقه‌مند و فعالی که سال‌ها در حفظ و معرفی این رشته تلاش کرده و تجربیات ارزشمندی را برای انتقال به نسل آینده در ساختاری منظم و هدفمند در اختیار دارند.

تشکر و قدردانی

از اساتید ارجمند جناب آقای دکتر مهران هوشیار و سرکار خانم دکتر شهین ابراهیم‌زاده پزشکی کمال تشکر و قدردانی را دارم. این مقاله مستخرج از پایان‌نامه اینجانب، زهرا حاجی‌قاسمی، دانشجوی کارشناسی ارشد صنایع دستی با عنوان «امکان‌سنجی راه‌اندازی گرایش سوزن‌دوزی در رشته صنایع دستی و تأثیر آن در حوزه کارآفرینی و اشتغال‌زایی» است.

پی‌نوشت

1. Heidary, Gh. (1994). The position of handicrafts in the second economic development plan of the country. *Journal of Cooperatives and Agriculture*. 39:14-19. [in Persian]
[حیدری، غلامحسین (۱۳۷۲). جایگاه صنایع‌دستی در برنامه دوم توسعه اقتصادی کشور. نشریه تعاون، شماره ۳۹، ص ۱۹-۱۴.]
2. Golmohammadi, F. (2010). Development of handicrafts and medium technology with the aim of expanding tourism and sustainable rural employment. *Journal of Housing and Rural Environment*. 29(131):73-94. [in Persian]
[گل‌محمدی، فرهود (۱۳۸۹). توسعه صنایع دستی و فناوری متوسط با هدف گسترش توریسم و اشتغال پایدار روستایی. نشریه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۱، ص ۹۴-۷۳.]
3. Khanpoor, A, lale Ahani. (2015). The role of handicrafts in the development of Iranian tourism with a case study of Iranian carpets. *Journal of Art Research*. 2(8):117-122. [in Persian]
[خانپور، آرزو و لاله آهنی (۱۳۹۳). نقش صنایع دستی در توسعه گردشگری ایران با مطالعه موردی فرش ایرانی. نشریه پژوهش هنر، شماره ۸، ص ۱۲۲-۱۱۷.]
4. Dahdahjani, J. (2019). The role of training in the development of Iranian craftsmanship Entrepreneurship. *Journal of Islamic Art Studies*. 15(33):1633-148. [in Persian]
[دهدجانی، جواد (۱۳۹۸). نقش آموزش در توسعه کارآفرینی صنایع‌دستی ایران. نشریه مطالعات هنر اسلامی، شماره ۳۳، ص ۱۶۳-۱۴۸.]

References

- Abbasizade, M. (2020, January 21). Ghasem Abad Gilan tent weaving in a few steps of world registration. Young Journalist Club. Retrived from <https://b2n.ir/p17230> [in Persian]
- عباسی‌زاده، مریم (۱۳۹۸). چادرشب بافی قاسم‌آباد گیلان در چند قدمی ثبت جهانی. باشگاه خبرنگاران جوان. بازیابی‌شده در ۲۳ اردیبهشت ۱۴۰۱.
- Dadvar, A., Gharibpoor, N and Arabnia, F. (2013). A study of traditional and modernism and its impact on handicrafts. Al-zahra University Publications. [in Persian]
- دادور، ابوالقاسم، نازنین قریب‌پور و فرناز عرب‌نیا (۱۳۹۲). جستاری بر سنت و مدرنیسم و تأثیر آن در صنایع دستی. تهران: دانشگاه الزهراء(س).
- Dahdahjani, J. (2019). The role of training in the development of Iranian craftsmanship Entrepreneurship. Journal of Islamic Art Studies. 15(33):1633-148. [in Persian]
- دهدجانی، جواد (۱۳۹۸). نقش آموزش در توسعه کارآفرینی صنایع دستی ایران. نشریه مطالعات هنر اسلامی، شماره ۳۳، ص ۱۶۳-۱۴۸.
- Gheibi, M. (2006). A history of Persian costume. Hirmand Publications. [in Persian]
- غیبی، مهرآسا (۱۳۸۵). هشت‌هزار سال تاریخ پوشاک اقوام ایرانی. تهران: نشر هیرمند
- Hasanbeigi, M. (1986). An overview of Iranian handicrafts. Senobar Publications. [in Persian]
- حسن‌بیگی، محمدرضا (۱۳۶۵). مروری بر صنایع دستی ایران. تهران: نشر صنوبر.
- Jamshidi, E. (2018). Familiarity with the basics of needlewoek. Farsiran Publications. [in Persian]
- جمشیدی، عفت (۱۳۹۷). آشنایی با مبانی هنر سوزن‌دوزی. تهران: نشر فارسیران.
- KhodadadHosseini, H, ali Baharifar. (2005). Higher education and employment (challenges, approaches and views). University Jihad Publications. [in Persian]
- خداداد حسینی، سیدحمید و علی بهاری‌فر (۱۳۸۴). نظام آموزش عالی و اشتغال (چالش‌ها، رویکردها و دیدگاه‌ها). تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- Khanijazani, J. (2008). Fundamental of entrepreneurial culture. Mehrravash Publications. [in Persian]
- خانی‌جنی، جمال (۱۳۸۷). اصول و مبانی فرهنگ کارآفرینی. تهران: نشر مهرراوش.
- Khanpoor, A, Iale Ahani. (2015). The role of handicrafts in the development of Iranian tourism with a case study of Iranian carpets. Journal of Art Research. 2(8):117-122. [in Persian]
- خانپور، آرزو و لاله آهنی (۱۳۹۳). نقش صنایع دستی در توسعه گردشگری ایران با مطالعه موردی فرش ایرانی. نشریه پژوهش هنر، شماره ۸، ص ۱۲۲-۱۱۷.
- Pakzad, Z. (2016). The role of handicrafts in women's entrepreneurship and economic development. Journal of Arts Effects. 15:29-42. [in Persian]
- پاکزاد، زهرا (۱۳۹۵). نقش صنایع دستی در کارآفرینی زنان و توسعه اقتصادی. نشریه جلوه هنر، شماره ۱۵، ص ۴۲-۲۹.
- Pileforoush, R, sedighe Kianisalmi. (2016). The role of crafts in the field of women's entrepreneurship graduates crafts Kashan University. Journal of Arts Effects. 16:55-68. [in Persian]
- پیل‌فروش، ربابه‌خاتون و صدیقه کیانی‌سلمی (۱۳۹۴). نقش صنایع دستی در کارآفرینی فارغ‌التحصیلان زن رشته صنایع دستی دانشگاه کاشان. نشریه جلوه هنر، شماره ۱۶، ص ۶۸-۵۵.
- Mehrmohammadi, M. (2011). General Art education: what is, why and how. School Publications. [in Persian]
- مهرمحمدی، محمود (۱۳۹۰). آموزش عمومی هنر: چیستی، چرایی و چگونه. تهران: نشر مدرسه.
- Ranjbarian, R. (2014). The role of higher education in entrepreneurship development. Journal of Labor and Society. 167: 60-66. [in Persian]
- رنجریان، رسول (۱۳۹۳). نقش آموزش عالی در توسعه کارآفرینی. ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه، شماره ۱۶۷، ص ۶۶-۶۰.
- Rostami, M., Keshavarz, E and Khojaste R. (2018). Future research methods in cultural industries. Poshitban Publication. [in Persian]
- روستمی، محسن، عیسی کشاورز و رضا خجسته (۱۳۹۷). روش‌های آینده‌پژوهی در صنایع فرهنگی. تهران: انتشارات پشتیبان.
- Saba, M. (2000). A look at the traditional Iranian needlework method from 8000 years BC to todad. Saba Publications. [in Persian]
- صبا، منتخب (۱۳۷۹). نگرشی بر روند سوزن‌دوزی‌های سنتی ایران: از هشت‌هزار سال قبل از میلاد تا امروز. تهران: انتشارات صبا.
- Saeedikia, M. (2006). Fundamentals of entrepreneurship. Kia Publicatins. [in Persian]
- سعیدی‌کیا، مهدی (۱۳۸۵). اصول و مبانی کارآفرینی. تهران: نشر کیا.
- SoleimaniPeikani, R. (2016). Attention to Ruduzi handicrafts and development of tourism and women entrepreneurship in Sistan and Bluchesta province. Conference of traditional Ruduzi of Sistan and Bluchestan. [in Persian]
- سلیمانی‌پیکانی، ربابه (۱۳۹۵). توجه به صنایع دستی رودزوی و توسعه گردشگری و کارآفرینی بانوان استان سیستان و بلوچستان. همایش رودزوی‌های سنتی سیستان و بلوچستان. اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری سیستان و بلوچستان، زاهدان (۱۳۹۵).
- Tabnak Professional news site (2019, March 5). What is hidden unemployment?. Retrived from <https://b2n.ir/s75705> [in Persian]
- سایت خبری تحلیلی تابناک (۱۳۹۷). بیکاری پنهان چیست؟. بازیابی‌شده در ۱۸ بهمن ۱۴۰۰.
- Yaghoubi, H. (2014). Needlework of Bluch women's clothing: pattern and color. Journal of Iranian Culture. 10(38,39): 51-78. [in Persian]
- یعقوبی، حمیده (۱۳۹۳). سوزن‌دوزی‌های پوشاک زنان بلوچ: نقش و رنگ. نشریه فرهنگ مردم ایران، شماره ۳۸ و ۳۹، ص ۷۸-۵۱.
- Yavari, H. (2010). Recognition of Iranian handicrafts. Mahkame Publications. [in Persian]
- یآوری، حسین (۱۳۸۹). شناخت صنایع دستی ایران. تهران: نشر مهکامه.
- ZahmatkeshMarjane, T. (2019, March 4). What are creative industries and what are their divisions?. Retrieved from <https://b2n.ir/s18004> [in Persian]
- زحمتکش مرجانه، تکتم (۱۳۹۸). صنایع خلاق چیست؟ و شامل چه تقسیم بندی‌هایی می‌شود؟ مجله اینترنتی شباب‌دهنده هاوش. بازیابی‌شده در ۲۴ اردیبهشت ۱۴۰۱.
- Ziari, K., Rabbani, T and Saedmocheshi R. (2016). Futurism a new paeadigm in planning, with emphasis on urban and regional planning. Tehran University Publication. [in Persian]
- زیاری، کرامت‌الله، طاها ربانی و رامین ساعدموچشی (۱۳۹۵). آینده‌پژوهی پارادایمی نوین در برنامه‌ریزی با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای. انتشارات دانشگاه تهران.
- URL1: <https://b2n.ir/w64829> Accessed February 6, 2022